

ความสำคัญของการศึกษา

ความเป็นชนชั้นดำรงอยู่ในสังคมมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งโดย ชัดเจนหรือโดยนัย หากย้อนกลับไปพิจารณาสังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. 2325 – 2416 งานวิจัยของอकिन รพีพัฒน์ (2521) พบว่า ความเป็นชนชั้นเป็นผลจากวิวัฒนาการในการ จัดระเบียบทางสังคมและการเมืองในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยสิ่งที่คนไทยในสมัยนั้นตระหนักถึง ประการแรกคือ ความจำเป็นที่จะต้องมีไพร่พลจำนวนมาก การครอบครองและการควบคุมกำลัง ไพร่พลจึงถือเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด อันส่งผลให้มีการจัดผู้คนในสังคมออกเป็นสองชนชั้นใหญ่ๆ คือ ชนชั้นที่สูงกว่า คือ เจ้านายและขุนนางซึ่งเป็นนาย ส่วนชั้นที่ต่ำกว่าได้แก่ ไพร่และทาส อีกประการ หนึ่งคือ ทฤษฎีเรื่อง “พระมหากษัตริย์” ที่เป็นทั้งพระเจ้าแผ่นดินและเจ้าชีวิต โดยประชาชนชาวไทย ถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ให้ความคุ้มครองราษฎร ทรงบันดาลความยุติธรรมได้ และทรงเป็น สัญลักษณ์ทางธรรมะ เนื่องจากโลกทัศน์ของคนไทยเกี่ยวกับการได้ฐานะที่สูงของพระมหากษัตริย์ เป็นเพราะทรงมีบุญญาธิการ จึงทรงอยู่ในฐานะที่สูงและได้รับการเคารพบูชาอย่างมาก ด้วยเหตุ สองประการดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิดที่ทุกคนจะต้องมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งคุ้มครองดูแลตนเสมอ โดยในแต่ละกรมกอง ขุนนางก็จะเป็นผู้คุ้มครองดูแลไพร่ของตน จากแนวคิดนี้จึงมีการจัดลำดับชั้น บุคคลขึ้น โดยตำแหน่งของแต่ละคนสามารถเห็นได้จากจำนวน *ศักดิ์* ที่ถืออยู่ และระบบนี้เองได้ ก่อให้เกิดระบบอุปถัมภ์ จากการที่แต่ละชนชั้นต่างมีหน้าที่ของตน และหน้าที่ที่จะต้องกระทำต่อกัน

คำว่า “ศักดิ์” หมายถึง อำนาจในการครอบครองที่ดินอันเป็นปัจจัยสำคัญในการทำมาหา กิน รวมถึงอำนาจและอิทธิพลของมนุษย์ที่มีมากหรือน้อยตามขนาดหรือปริมาณของที่ดิน เมื่อ อำนาจทางเศรษฐกิจรวมศูนย์อยู่ในมือของกษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ และชนชั้นนำที่เป็นขุนนาง นั้น หมายความว่า คนกลุ่มเหล่านี้คือกลุ่มชนชั้นที่รับเอาส่วนแบ่งที่เป็นผลผลิตส่วนเกินของประเทศ (kingdom) มาเป็นของตนเอง ในการสร้างความร่ำรวยโดยใช้ทรัพยากรที่ตนเองมีอย่างมหาศาลและ การรักษาตำแหน่งของตนเอง จึงพบว่าในช่วงปลายรัชกาลที่สี่จนถึงช่วงสิ้นยุคสงครามโลกครั้งที่ สอง สักส่วนรายจ่ายของรัฐบาลจึงเน้นไปที่การป้องกันประเทศ การรักษาความมั่นคงภายใน และ การดำรงความยุติธรรม (Brown, 1988: 171)

ในการสร้างและรักษาสถานะความเป็นชนชั้นนำ เจ้าของที่ดินผู้มีอำนาจสูงสุดได้พยายาม สั่งสอนอบรมพวกไพร่ให้มองว่าตนเป็นผู้ประเสริฐ เป็นเจ้าของชีวิต ประเพณีนิยมต่างๆของพวก ตน รูปแบบชีวิตของพวกตน กริยามารยาท การพูดจา การบันเทิงเริงใจของพวกตน ไม่ว่าจะเป็นการ ร้องเพลง บรรเลงดนตรี ละคร วรรณคดี ฯลฯ เป็นสิ่งที่ไพร่และเลกควรถือเป็นแบบฉบับ ควรยก ย่องและตามอย่าง ทั้งนี้ก็เพื่อชูปข้อมจิตใจพวกไพร่พวกเลกให้นิยมชมชอบพวกตน และยอมรับ

สถาบันของพวกเขาตลอดไป โดยถือว่าเป็นของถูกต้องและเป็นธรรม นั่นหมายถึงว่า ผู้ที่มีอำนาจในการครอบครองที่ดินย่อมมีอำนาจในการกำหนดรูปแบบของชีวิต ฉะนั้น อำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม' ที่ขึ้นอยู่กับและสัมพันธ์กับที่ดิน คือ ความหมายอันสมบูรณ์แท้จริงของคำว่า 'ศักดินา' (จิตร ภูมิศักดิ์, 2522: 43 – 44)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น “ศักดินา ยศ บรรดาศักดิ์ ราชทินนาม และตำแหน่ง” ถือเป็น การจัดชนชั้นทางสังคมตามกฎหมาย เป็นเครื่องชี้ถึงอำนาจและเกียรติยศ เป็นเครื่องชี้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่อยู่เหนือกว่าและผู้ที่อยู่ต่ำกว่า นอกจากนี้ยังปรากฏเรื่องของ “สัญญาลักษณ” ที่เป็นการแบ่งชนชั้นนอกเหนือจากทางกฎหมาย เช่น กิริยามารยาท ลักษณะการทักทาย พูจา เครื่องใช้ หรือแม้กระทั่งเสื้อผ้า เช่น ในสมัยปลายรัชกาลที่ 3 การใช้เสื้อปัก จะใช้ได้เฉพาะขุนนางเท่านั้น (ผู้ที่ถือศักดินา 400 ไร่ ขึ้นไป) ดังนั้น การจัดแบ่งชนชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จึงถูกขอย่อยออกไปด้วยการจัดแบ่งชั้นในทางปฏิบัติ

ชนชั้นที่บุคคลได้รับสืบทอดมาตั้งแต่กำเนิดจากบิดามารดาสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ว่าจะอยู่ในชนชั้นใดก็สามารถเลื่อนชั้นได้ ไม่จำเพาะแต่ชนชั้นปกครองหรือชนชั้นสูงเท่านั้นที่สามารถเลื่อนสูงขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ในราชการ ทั้งนี้โอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325 – พ.ศ. 2394) นั้น ได้พบว่าการเลื่อนชั้นในระบบราชการ เป็นวิถีทางที่บุคคลจะได้เลื่อนชั้นในสังคมมากที่สุด กล่าวคือ การจัดช่วงชั้นทางสังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นแบ่งบุคคลออกเป็นสองชนชั้นใหญ่ๆ คือ **ชนชั้นผู้ปกครอง** ได้แก่ เจ้านายกับขุนนาง และ**ชนชั้นผู้ถูกปกครอง** ได้แก่ ไพร่และทาส นอกจากสองกลุ่มนี้ ยังมีกลุ่มที่มีลักษณะพิเศษต่างออกไป คือ บุคคลนอกระบบไพร่ คือ ชาวจีนกับชาวตะวันตกกลุ่มหนึ่ง กับสมณชีพราหมณ์อีกกลุ่มหนึ่ง ในการเลื่อนชั้นทางสังคมบุคคลที่ได้เลื่อนชั้นทางสังคมเป็นจำนวนมากที่สุดในทุกๆ สถานการณ์ (สถานการณ์บ้านเมืองปกติ และในสถานการณ์บ้านเมืองไม่ปกติ) คือ กลุ่มเจ้านายและขุนนาง รวมถึงพระสงฆ์ซึ่งแม้จะมีจำนวนไม่มากนักแต่ก็มีการเลื่อนชั้นในทุกสถานการณ์ ส่วนไพร่รวมถึงสตรีจะปรากฏการเลื่อนชั้นที่ชัดเจนในภาวะที่บ้านเมืองปกติ เช่นเดียวกับกลุ่มบุคคลภายนอกระบบไพร่ สำหรับทาสไม่ปรากฏการเลื่อนชั้นทางสังคมให้เห็นทั้งที่กฎหมายเปิดโอกาสให้มีการเลื่อนชั้นได้ นอกจากนี้ในส่วนของเจ้าและขุนนางเมืองประเทศราช ปรากฏว่าได้เลื่อนชั้นทางสังคมเป็นอย่างมากในสถานการณ์ที่บ้านเมืองไม่ปกติ (อ่านเพิ่มเติมใน ปิยนาด บุณนาค, 2528)

¹ ลักษณะทางวัฒนธรรมของสังคมศักดินา คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม เป็นความสัมพันธ์ที่เหลื่อมล้ำค่าสูงตามชนชั้นโดยกำเนิดและตามอำนาจที่มีเหนือที่ดิน โดยการศึกษาศักดินาเป็นการผูกขาดการศึกษา อนุญาตให้เล่าเรียนได้แต่วิชาที่เป็นประโยชน์ต่อศักดินา ขณะเดียวกันก็เป็นการศึกษาที่สอนให้คนยอมรับ ชนชั้นศักดินา

การเลื่อนชั้นทางสังคมมีทั้งการเลื่อนชั้นแบบปกติ คือ การเลื่อนชั้นตามขั้น การเลื่อนชั้นแบบข้ามขั้น และการเลื่อนลง การเลื่อนชั้นเลื่อนลงนี้ส่งผลกระทบต่อครอบครัวและเครือญาติ แต่การเลื่อนชั้นทางสังคมส่วนใหญ่ เป็นการเลื่อนชั้นทางสังคมในแนวตั้งและเป็นการเลื่อนชั้นมากกว่าเลื่อนลง สิ่งที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การเลื่อนชั้นทางสังคมในลักษณะที่ปรากฏ ส่งผลให้สังคมไทยเป็น ‘สังคมเปิด’ ที่บุคคลกลุ่มและประเภทต่างๆ คือ *ชนชั้นผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองซึ่งอยู่ในระบบไพร่ นอกกระบบไพร่ สมณชีพราหมณ์ ตลอดจนสตรีมีโอกาสด้านเลื่อนชั้นทางสังคม* ถึงแม้ว่าโอกาสของชนชั้นผู้ปกครองจะมีมากกว่าก็ตาม และหากมีการเปรียบเทียบการเลื่อนชั้นทางสังคมระหว่างช่วงอายุของบุคคลคนหนึ่งกับบิดาแล้ว พบว่า *กลุ่มขุนนางจะได้เลื่อนชั้นในระบบราชการขึ้นทัดเทียมกับบิดา*

สำหรับไพร่ ปรากฏการเลื่อนชั้นทางสังคม แม้จะไม่มากนัก สาเหตุของการได้เลื่อนชั้นขึ้นมาจากการทำงานดีความชอบต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ความสามารถจับช้างเผือกมาถวาย การเป็นผู้รอบรู้และเชี่ยวชาญในการประพันธ์ซึ่งตรงกับความสนพระทัยและโปรดปรานของรัชกาลที่สอง คือ สุนทรภู่ เป็นต้น (ปิยนาด บุนนาค, 2528: 231-233)

กล่าวสำหรับสตรีซึ่งเป็นเพศที่มีโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมน้อยกว่าเพศชาย ก็ยังได้เลื่อนชั้นทางสังคม โดยมักเป็นการเลื่อนชั้นทางสังคมตามสามี คือ ด้วยการแต่งงาน ด้วยการถวายตัวต่อพระมหากษัตริย์และกรมพระราชวังบวรฯ เพื่อจะได้เป็นพระสนมเจ้าจอม และหากมีพระราชโอรสก็จะได้เป็นเจ้าจอมมารดา หรือหากสามีเป็นเป็นเจ้าทรงกรม สตรีที่เป็นพระชายาก็จะได้เป็นหม่อม หรือหากสามีเป็นขุนนางระดับพระยา เจ้าพระยา และสมเด็จพระยา ภรรยาเอกซึ่งโดยส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์เป็นญาติกับสามีอยู่แล้วหรือเป็นตระกูลขุนนางใหญ่เหมือนกันก็จะได้เลื่อนชั้นเป็นคุณหญิงหรือท่านผู้หญิง สำหรับสตรีที่ไม่มีบรรดาศักดิ์พบว่ามีเพียงคนเดียวที่สามารถเลื่อนชั้นทางสังคมได้ คือ จากอำแดงสาวเป็นกำนันตลาด แต่ก็ไม่ได้รับบรรดาศักดิ์ทางราชการ สำหรับในภาวะการณ์ที่บ้านเมืองไม่ปกติ ก็ยังปรากฏสตรีที่ได้รับการเลื่อนชั้นทางสังคม เนื่องจากมีความกล้าหาญ มีความฉลาด มีไหวพริบ และมีความตั้งใจในการรักษาป้องกันบ้านเมืองจากศัตรู เช่น ท้าวสุรนารี ท้าวเทพกษัตรี เป็นต้น การเลื่อนชั้นของสตรีทั้งสองเป็นการเลื่อนจากการแต่งงานกับสามีที่เป็นขุนนางมาแล้วชั้นหนึ่ง (ปิยนาด บุนนาค, 2528: 241-244, 290)

การศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมในช่วงเวลาต่อมา (นันทา วิศิษฎ์โสภณ, 2522) ใช้การศึกษาเป็นตัวแปร คือ *ศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคม ของนักเรียนที่ได้ทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษา ณ ต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 6 - 7* โดยมุ่งศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมในระหว่างรุ่นอายุของนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวง และ ปัจจัยที่ทำให้นักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงเลื่อนชั้น โดยแบ่งนักเรียนที่ได้รับทุนออกเป็น 3 กลุ่ม *กลุ่มแรก* คือ กลุ่มที่มีบิดาเป็นคนชั้นสูง คือ ผู้ที่เป็นบุตรของเจ้านายเชื้อพระวงศ์ *กลุ่มที่สอง* คือกลุ่มที่มีบิดาเป็นข้าราชการระดับกลาง ไม่ใช่เชื้อพระวงศ์หรือเจ้านายแต่เป็นข้าราชการระดับกลางที่มีตำแหน่งไม่สูงนักและเป็นข้าราชการที่มาจากบุคคลธรรมดา และ*กลุ่ม*

สุดท้ายคือ กลุ่มที่มีบิดาเป็นชนชั้นกรรมมาสามัญ คือ บิดามีอาชีพพ่อค้า ชาวสวน ชาวนา และแพทย์แผนโบราณ ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพประเภทใช้แรงงาน สถานภาพทางสังคมไม่สูงนักและโอกาสในการเขียนฐานะทางสังคมเป็นไปได้ยาก เนื่องจากมีระดับการศึกษาไม่สูง ผลการศึกษาการเลื่อนชั้นพบว่า นักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงส่วนใหญ่มาจากครอบครัวชนชั้นข้าราชการที่มีตำแหน่งไม่ใหญ่โตนัก เป็นคนจากชนชั้นกรรมมา สภาพเดิมของนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงไม่สูงนัก แต่เมื่อมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างดีจากโรงเรียนในระดับมัธยมอันเป็นพื้นฐานสำคัญที่ส่งเสริมความรู้ทางวิชาการและทำให้สามารถสอบชิงทุนไปศึกษาต่อต่างประเทศได้ การไปศึกษาต่างประเทศจึงทำให้คนเหล่านี้มีโอกาสที่จะเปลี่ยนสถานภาพของตนเพราะเมื่อกลับมาแล้วทุกคนต้องเข้ารับราชการ การรับราชการในสมัยนั้นเป็นการเปลี่ยนสถานภาพบุคคลให้สูงขึ้น คือเป็นขุนนาง และเมื่อพิจารณาผู้ได้รับทุนการศึกษาร่วมกับภูมิถิ่น พบว่า ภูมิถิ่นเดิมของนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ และธนบุรี การที่มีภูมิถิ่นอยู่ในเมืองหลวงทำให้มีโอกาสในการศึกษาระดับสูง เพราะสถานศึกษาในระดับสูงที่มีมาตรฐานดี มักจะต้องอยู่ในตัวเมืองหรือส่วนกลาง และสำหรับคุณภาพการศึกษา โรงเรียนในเมืองก็จะได้รับความสนับสนุนด้านการจัดสรรงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์การศึกษาและครุมีวัสดุดีกว่าโรงเรียนในชนบท ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่ทำให้โรงเรียนในเมืองหลวงมีคุณภาพที่ดีกว่า

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 สถานภาพของบุคคลที่เคยเป็นชนชั้นนำไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ ขุนนาง ข้าราชการได้เปลี่ยนไป โดยข้าราชการ ทหาร นักการเมือง และนักธุรกิจ ได้เริ่มมีบทบาทในฐานะบุคคลชั้นนำแทน และเมื่อเกิดการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติในปี 2504 ที่ได้นำเอาความทันสมัยและความเติบโตทางเศรษฐกิจมาสู่ประเทศ นักธุรกิจทั้งในตัวเมืองและท้องถิ่นได้กลายเป็นอีกกลุ่มที่ค่อยๆ มีบทบาทในฐานะบุคคลชั้นนำ ด้วยทรัพย์สิน อำนาจ และสถานภาพทางสังคม ขณะเดียวกันกรุงเทพมหานครก็กลายเป็นศูนย์กลางของความเจริญ ความเหลื่อมล้ำระหว่างกรุงเทพฯ กับภูมิภาคเกิดขึ้นอย่างชัดเจน ผู้คนอพยพเข้าสู่ตัวเมืองมากขึ้น พร้อมกันนั้นการศึกษาก็ทวีความสำคัญมากขึ้นตามไปด้วย

มีการศึกษาเพิ่มเติมถึงอิทธิพลของปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม ประชากร และสื่อมวลชน ต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมของประชากรในชนบทที่อยู่ในเขตเมืองหรือท้องถิ่นที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคมแบบเกษตรปนกับอุตสาหกรรม (ถิรนนท์ อนุวัชรวิวงศ์, 2524) พบว่า ปัจจัยด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมในชั้นสังคมแรกเริ่ม คือ ระดับการศึกษาของบิดามีอิทธิพลต่อโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมของบุตร ในขณะที่อาชีพของบิดามีอิทธิพลอย่างมากต่อการคงอยู่ในชั้นสังคมเดิม สำหรับปัจจัยด้านคุณลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมพบว่า การศึกษามีอิทธิพลอย่างมากต่อโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคม ในขณะที่อาชีพข้าราชการแสดงถึงการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นมากที่สุด และในส่วนของรายได้ พบว่า รายได้กับการเลื่อนชั้นทางสังคมมีความสัมพันธ์ในลักษณะผันแปรตามกัน

ข้อค้นพบข้างต้นสอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง การเลื่อนฐานะทางสังคมของผู้นำทางธุรกิจ (วรากรณ์ พันธุ์วงศ์กล่อม, 2528) ที่พบว่า นักธุรกิจชั้นนำของไทยซึ่งจัดเป็นชนชั้นกลางใหม่ในสังคมไทยจำนวนมากกว่าครึ่งเล็กน้อยมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในกรุงเทพฯ ส่วนที่เหลือย้ายถิ่นมาจากภาคกลางมากที่สุด เพื่อเข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพฯ นักธุรกิจชั้นนำส่วนมากได้รับการศึกษาในระดับสูงเกินกว่าครึ่งจบการศึกษาระดับอุดมศึกษา ภรรยาเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาอย่างเป็นทางการและประกอบอาชีพในทางธุรกิจการค้า บิดาเป็นคนเชื้อสายจีนมากกว่าไทยและได้รับการศึกษาอย่างเป็นทางการ และส่วนมากประกอบอาชีพด้านธุรกิจขนาดใหญ่ นักธุรกิจชั้นนำจำนวนมากเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมด้วยการเป็นสมาชิกของกลุ่มที่มีผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มมากกว่าการเป็นสมาชิกของกลุ่มที่มีผลประโยชน์ต่อสาธารณะ สำหรับแบบแผนการเลื่อนฐานะทางสังคม เมื่อพิจารณาจากช่วงอายุของผู้นำเอง ส่วนใหญ่มีการเลื่อนฐานะทางอาชีพโดยไม่มีนักธุรกิจชั้นนำคนใดเลยที่เลื่อนฐานะมาจากอาชีพเกษตรกร และเมื่อเปรียบเทียบกับอาชีพของบิดาในขณะที่นักธุรกิจชั้นนำเริ่มทำงานครั้งแรก ปรากฏว่าอาชีพแรกเป็นการสืบทอดทางอาชีพ คือ นักธุรกิจชั้นนำที่บิดามีสถานภาพทางสังคมสูงจะเริ่มอาชีพแรกที่มีสถานภาพที่สูง แต่ผู้นำที่บิดาอยู่ในสถานภาพต่ำ ก็จะเริ่มอาชีพแรกที่มีสถานภาพต่ำเช่นกัน

เช่นเดียวกับการศึกษาเรื่องการจัดช่วงชั้นทางสังคมจากเกียรติภูมิอาชีพ (สุภางค์ จันทวานิช, 2534) พบว่าอาชีพที่มีเกียรติภูมิต่ำบางอาชีพอาจมีรายได้สูง แต่โดยทั่วไปอาชีพที่มีเกียรติภูมิสูงคืออาชีพที่มีเครื่องแสดงอำนาจเชิงสัญลักษณ์ เช่น ขุนนางที่มีตำแหน่งและศักดิ์นาสูง ข้าราชการระดับสูง นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มผู้ประกอบการเชื้อสายจีนได้เขยิบฐานะของตนเองไปเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นกลางผสมผสานกับผู้บริหารระดับกลางในระบบราชการและนักวิชาชีพ คนกลุ่มนี้ได้ทำให้ตนเองกลายเป็นชนชั้นกลาง (embourgeoisement) จากการมีโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีที่ทำให้มีรายได้สูงขึ้น การสร้างแบบแผนชีวิตที่หรูหรา เลิกทำงานที่ต้องใช้แรงกาย มีการแสดงออกของชนชั้น เช่น การซื้อของที่ซูเปอร์มาร์เก็ตแทนที่จะเป็นตลาดสดชนชั้นกลางเหล่านี้มีศักยภาพที่จะเขยิบขึ้นไปอยู่ในช่วงชั้นที่สูงขึ้นได้อีก ภาพที่ปรากฏจึงดูเหมือนว่า การแบ่งช่วงชั้นทางสังคมปัจจุบันเปิดโอกาสให้มีการสลับเปลี่ยนไปมาเฉพาะระหว่างช่วงชั้นกลางกับช่วงชั้นสูงเท่านั้น แต่ช่วงชั้นล่างไม่มีโอกาสเพราะไม่มีปัจจัยเอื้อ ไม่ว่าจะเป็นรายได้ การศึกษา หรือภูมิหลังทางสังคม ในขณะที่หากพิจารณาด้านการศึกษาในอดีตจะพบว่า การศึกษาช่วยให้คนได้เลื่อนชั้นทางสังคม แต่ปัจจุบันการศึกษาทำหน้าที่ในการรักษาระดับเดิม โดยกลุ่มชนชั้นสูงส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีและไม่มีภูมิหลังของการประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานของ Tominaga (1969: 32) ที่ว่า กลุ่มคนเชื้อสายจีนที่อยู่ในภาคบริการและการค้าขายเป็นกลุ่มที่มีโอกาสเลื่อนฐานะทางสังคมได้มาก โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับชาวไร่ชาวนาในภาคเกษตรกรรมที่ถูกทำให้แปลกแยกออกจากกลุ่มคนชั้นนำของสังคม อย่างไรก็ตาม Tominaga มองว่าการเลื่อนชั้นขึ้นไปของกลุ่มคนจีนก็ไม่ได้ทำให้เกิดชนชั้นกลาง เพราะเมื่อพิจารณาสภาพเชิงประจักษ์ที่ปรากฏในสังคมไทย

เวลานั้น ร่วมกับความหมายของคำว่าชนชั้นทางสังคม กิ่งบอกได้อย่างชัดเจนว่าสภาพสังคมไทยเวลานั้นยังขาดคนชั้นกลาง

การศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย ภายหลังจากที่มีการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเพื่อเป็นแหล่งวิชาการแขนงต่างๆ และเพื่อสนองตอบความต้องการกำลังคนของทางราชการ² การศึกษาได้กลายเป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งในการเลื่อนชั้นทางสังคม โดยการเข้าศึกษาต่อมีความเกี่ยวข้องกับชนชั้นของครอบครัว ดังเห็นได้จากการแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ตั้งแต่ฉบับที่ 3 – 8 ที่แนวทางสำคัญที่ภาครัฐนำมาสร้างโอกาสในการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้กับนักเรียน เช่น การขยายการศึกษาระดับปริญญาตรี การจัดตั้งมหาวิทยาลัยเพิ่มทั้งการจัดตั้งในส่วนภูมิภาค การจัดตั้งมหาวิทยาลัยเปิด การจัดตั้งวิทยาเขต การเพิ่มจำนวนนักเรียนโควตา และการจัดตั้งกองทุนกู้ยืม เหล่านี้ไม่ได้ทำให้อัตราแข่งขันเพื่อสอบเข้ามหาวิทยาลัยปิดลดลง เพราะระบบการสอบคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา (entrance) และการเรียนกวดวิชา ได้แสดงถึงสถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ที่เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้นักเรียนสามารถแข่งขันกับบุคคลอื่นได้

ดังนั้น การที่นักเรียนคนหนึ่งจะสามารถสอบผ่านการคัดเลือกเข้าศึกษาระดับอุดมศึกษาได้ จึงไม่ใช่แค่เรื่องของความสามารถ หากแต่ต้องพิจารณาถึงปัจจัยด้านสถานภาพทางด้านเศรษฐกิจสังคม (socio-economic status หรือ SES) ของครอบครัวนักเรียนคนนั้นๆ ด้วย เนื่องจากพบว่าบุคคลที่มีโอกาสได้รับการศึกษาสูงอันเนื่องมาจากสถานภาพทางด้านเศรษฐกิจสังคม สามารถเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาได้มากกว่าอย่างเห็นได้ชัด ในอดีตคือบุตรของกลุ่มเจ้าขุนมูลนาย กลุ่มข้าราชการ รวมถึงผู้มีอาชีพค้าขายที่มีความสามารถในการส่งบุตรหลานเรียนเพื่อเข้ารับราชการตามค่านิยมในอดีตที่ว่า “จะได้เป็นเจ้าของคน” แต่เมื่อโครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยน เกิดการพัฒนาประเทศ ต้องการคนที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน การสอบเข้าศึกษาระดับอุดมศึกษา ก็ยังมีการแข่งขันสูงมากขึ้น บุตรของข้าราชการ นักธุรกิจ ผู้ประกอบกิจการของตนเอง กลับเป็นคนส่วนใหญ่ที่สอบเข้าศึกษาต่อในระดับสูงได้ ดังเห็นจากงานวิจัยหลายชิ้นที่ได้ผลการวิจัยที่ตรงกันว่า คนที่อยู่ในครอบครัวที่มีพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจสังคมดี จะมีโอกาสในการศึกษาสูงกว่า

² ในปีพ.ศ. 2459 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้สถาปนาโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นโรงเรียนสายวิชาชีพขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หมายความว่าในขณะที่ประเทศไทยกำลังพัฒนาประเทศ ต้องการกำลังคนมาช่วยกันพัฒนาประเทศ นอกจากการส่งคนไปศึกษาเล่าเรียนยังยุโรปและสหรัฐอเมริกา และการว่าจ้างชาวต่างประเทศมาสอนหนังสือให้แก่คนไทยแล้ว ยังมีการการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเพื่อผลิตกำลังคนให้กับระบบราชการ เพื่อพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมกับประเทศตะวันตกด้วย

เมื่อพิจารณาปรากฏการณ์ทางสังคมและการศึกษา พบว่า

1. การเลื่อนฐานะของคนที่อยู่พื้นฐานของสังคม ได้แก่ ทาส หรือ เกษตรกร เป็นไปแทบไม่ได้
2. ความเป็นเมืองกับความเป็นชนบท ส่งผลอย่างมากกับการเลื่อนชั้นทางสังคม
3. สถานะดั้งเดิมทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคม ส่งผลต่อการเลื่อนชั้น
4. การศึกษา เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคม
5. อาชีพข้าราชการ ยังคงเป็นอาชีพที่แสดงถึงสถานะทางสังคมได้ดีที่สุด นับจากอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

สำหรับชนชั้นนำทางการเมือง ได้มีการศึกษาวิเคราะห์สาเหตุการสืบทอดทายาททางการเมือง (วิชชัช กฤติยาภิชาติกุล, 2541) พบว่า ตั้งแต่ปี 2476 บุคคลที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาหรือก้าวมาเป็นการเมืองส่วนใหญ่ คือ บุคคลที่มีอาชีพทางราชการและข้าราชการทหาร โดยกลุ่มพลเรือนและนักการเมืองเข้ามามีส่วนร่วมน้อย แต่หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นักธุรกิจที่เคยอิงแอบกับกลุ่มอำนาจเดิมต้องแสวงหากระกำบังทางธุรกิจใหม่ และหันมาเข้าสู่วงการเมืองโดยตรง ขณะเดียวกันการพัฒนาเศรษฐกิจก็เป็นผลให้ธุรกิจภาคเอกชนมีบทบาทต่อเศรษฐกิจของประเทศสูงขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงในภาคธุรกิจเอกชนมากขึ้น ทำให้เกิดลักษณะของการผูกขาดทางเศรษฐกิจโดยนักธุรกิจไม่กี่ตระกูล เมื่อเศรษฐกิจขยายตัว บทบาทของกลุ่มธุรกิจเอกชนก็เพิ่มมากขึ้น ความจำเป็นในการปกป้องผลประโยชน์จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ได้ทำให้นักธุรกิจก้าวเข้าสู่วงการเมืองรวมทั้งขยายฐานทางธุรกิจโดยอาศัยความเกี่ยวเนื่องและฐานการเมืองเป็นตัวเชื่อมโยง ในตระกูลการเมือง 97 ตระกูล พบว่าแต่ละตระกูลมีสาเหตุในการสร้างทายาททางการเมืองแตกต่างกัน โดยการสานต่ออุดมการณ์ทางการเมืองเป็นเหตุผลที่มีสัดส่วนมากที่สุด ตามมาด้วยเหตุผลของการขยายฐานการเมืองและธุรกิจ และที่สำคัญการศึกษานี้ได้สะท้อนภาพสังคมการเมืองไทย ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในตระกูล ความมั่นคงต่อเนื่องทางการเมือง และการขยายฐานทางการเมืองว่า ล้วนแล้วแต่อาศัยเครือข่ายตระกูลทั้งสิ้น

งานวิจัยอีกชิ้นที่ศึกษาบุคคลชั้นนำและโครงสร้างทางอำนาจ (จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, 2515) การศึกษานี้มุ่งศึกษาบุคคลชั้นนำและโครงสร้างทางอำนาจ โดยมุ่งค้นหาค่านิยมที่อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจของบุคคลชั้นนำและหัวหน้าครอบครัวของชุมชนสองแห่ง คือ ชุมชนบางทรายและชุมชนบางหิน ในการคัดเลือกบุคคลในท้องถิ่นขึ้นมาดำรงตำแหน่งในคณะเทศมนตรี เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบคุณลักษณะของบุคคลชั้นนำในสองชุมชน ในชั้นแรกพบว่า การดำรงหรือเคยดำรงตำแหน่งสำคัญมาก่อน และหรือมีความเป็นอยู่ที่มั่งคั่ง คือปัจจัยหลักที่ส่งเสริมอำนาจและอิทธิพลของบุคคลให้เด่นชัดขึ้น เมื่อเกณฑ์ในการพิจารณาบุคคลของคนในชุมชนเป็นดังนี้ ผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งเป็นคณะเทศมนตรีตามแนวคิดเรื่องการปกครองตนเองในท้องถิ่นจึงเป็นไปได้น้อย

มาก เพราะบุคคลที่มีโอกาสคือคนที่อยู่ในวัยกลางคนหรือในวัยสูงอายุ ซึ่งมีการศึกษาที่จำกัด โดยบุคคลที่เป็นคนวัยหนุ่มและมีคุณสมบัติเหมาะสมก็มีข้อจำกัดเพราะเป็นข้าราชการจากส่วนกลาง เป็นพนักงานประจำของเทศบาล ซึ่งกฎหมายได้ห้ามไว้ หรือบางคนก็ประกอบอาชีพที่ไม่เปิดโอกาสให้ใช้เวลาไปทำงานอย่างอื่นได้ หรือบางคนมีฐานะร่ำรวยประกอบธุรกิจที่ไม่ต้องใช้เวลามาก แต่ก็มีการศึกษาน้อยและมีประสบการณ์การบริหารที่ไม่สอดคล้องกับการเป็นเทศมนตรี

ในขณะที่คนที่อยู่ในวัยกลางคน บางคนมีการศึกษาดี มีประสบการณ์ในการทำงานมาเป็นอย่างดี แต่ก็มีผลประโยชน์โดยตรงกับกิจการของเทศบาล สำหรับข้าราชการก็ถูกจำกัดด้วยกฎหมาย ผู้ที่ทำงานธุรกิจหรือสถาบันทางสังคมต่างๆ ต้องทำงานอยู่กับสำนักงานของตนเต็มเวลา ดังนั้นคนที่มีการศึกษาดี จึงไม่มีโอกาสทำงานในเทศบาล หากจะได้บุคคลเหล่านี้มาช่วยก็โดยการแต่งตั้งเข้ามาอย่างเฉพาะเจาะจง ดังนั้นแล้วคนในวัยกลางคนที่มีการศึกษาไม่สูงแต่เป็นนักธุรกิจที่มีชื่อเสียง โดยประสบการณ์ได้สอนให้เขามีความชำนาญในการทำงานมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น ผู้รับเหมาก่อสร้าง หรือครูใหญ่โรงเรียนเอกชน และบุคคลชั้นนำในวัยสูงอายุ ไม่มีงานประจำ บางคนสามารถวางรากฐานธุรกิจของเขาไว้แล้วอย่างมั่นคง บางคนก็รับเงินบำนาญเนื่องจากปลดเกษียณอายุราชการ จึงเป็นกลุ่มบุคคลที่มีโอกาสที่จะเป็นเทศมนตรี ดังนั้นจึงไม่มีบุคคลชั้นนำคนใดเลยในสองชุมชนนี้ที่ปราศจากฐานะและตำแหน่งที่สำคัญ และเนื่องจากความสามารถและช่องทางในการนำฐานะและตำแหน่งไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพของกลุ่มที่มีการศึกษาและมีลักษณะอาชีพที่ต้องทำงานเต็มวันมีน้อย การระบุชื่อบุคคลเป็นชนชั้นนำจึงมีเป็นจำนวนน้อยและอยู่ในขอบเขตที่จำกัด และที่สำคัญคือ การศึกษานี้ไม่พบความสอดคล้องกันระหว่างการได้มาซึ่งบุคคลชั้นนำซึ่งคือ สมาชิกสภาเทศบาล ที่มีความสามารถในการทำงานสูง โอกาส สิ่งจูงใจ และการศึกษาที่จำเป็นกับการปฏิบัติหน้าที่ กับตัวบุคคลที่ได้รับเลือกเป็นบุคคลชั้นนำที่แท้จริงในชุมชน

จากปรากฏการณ์ทางสังคมและการเมืองเบื้องต้น แสดงให้เห็นว่า ถึงแม้สังคมไทยจะเป็นสังคมเปิด แต่สภาพความเป็น “ชนชั้น” “กลุ่มชนชั้น” ยังดำรงอยู่อย่างมีนัยสำคัญในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม หรือการศึกษา โดยความเป็น “ชนชั้นนำ” ที่ดำรงอยู่ในสังคมมิได้ส่งผลกระทบต่อผู้คนทั่วไปไม่ว่าจะเป็นคนชั้นกลางหรือคนชั้นล่าง แต่กลายเป็นการยอมรับความเป็นชนชั้นนำ และการดำรงอยู่ของกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งอย่างไม่มีข้อสงสัย ขณะเดียวกันก็พบว่า คนที่จัดว่าไม่ใช่คนชั้นสูงก็มีความพยายามที่จะเลื่อนชั้นตัวเอง อาจด้วยการศึกษาหรือการประกอบอาชีพ ซึ่งคนกลุ่มหลังนี้สังคมก็ได้มีการจัดแบ่งความเป็นคนชั้นสูงให้ต่างจากคนชั้นสูงกลุ่มเดิม ดังนั้น การเป็นและดำรงความเป็น “ชนชั้นนำ” ในสังคมไทยจึงอาจมีช่องทางหรือกระบวนการบางอย่างที่ทำให้ชนชั้นนำซึ่งเป็นบุคคลกลุ่มหนึ่ง “เป็น” หรือ “ดำรง” ความเป็นชนชั้นนำในสังคมอยู่ได้ ตลอดจนถ่ายทอดความเป็นชนชั้นนำไปยังลูกหลานด้วย

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. ศึกษาและทำความเข้าใจความเป็นมา ลักษณะทุน และการสร้างทุนชนิดต่างๆ ของชนชั้นนำไทย
2. วิเคราะห์และทำความเข้าใจการสร้างทุนวัฒนธรรม *ฮาบิตุส* และทุนอื่นๆ ของชนชั้นนำ
3. วิเคราะห์และทำความเข้าใจกระบวนการผลิตซ้ำของอุดมการณ์ วัฒนธรรม และชนชั้นของชนชั้นนำไทย ตามแนวคิดของปีแยร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) จากกรณีศึกษา
4. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทุนวัฒนธรรมกับทุนอื่นๆ ที่มีต่อความเป็นชนชั้นนำในสังคมไทย

สมมติฐานในการศึกษา

1. ชนชั้นนำไทยสร้างและผลิตซ้ำทุนวัฒนธรรมผ่านการขัดเกลาของครอบครัวและสถานศึกษา
2. ทุนวัฒนธรรมของชนชั้นนำไทยมีความสัมพันธ์กับทุนทางสังคมและทุนเศรษฐกิจ

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษากระบวนการผลิตซ้ำอุดมการณ์ ทุนวัฒนธรรม และความเป็นชนชั้นนำของชนชั้นนำไทย ซึ่งเป็นผู้มืบทบาททั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองภายใต้มโนทัศน์ของบูร์ดิเยอ ผู้วิจัยได้ศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าวโดยทำการเลือกบุคคลคนที่ได้รับการยอมรับจากสังคมว่าคือ ‘ชนชั้นนำในสังคมไทย’ ทั้งเพศหญิงและเพศชายเป็นตัวอย่างในการศึกษา กล่าวคือ เป็นบุคคลที่สืบตระกูลมาจากชนชั้นนำที่มีความโดดเด่นที่สามารถสืบตระกูลย้อนกลับไปได้ โดยเป็นลูกหลานราชสกุล ลูกหลานชนชั้นนำทางเศรษฐกิจที่เป็นชาวจีนโพ้นทะเล ลูกหลานชนชั้นนำไทยที่มีความสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์ จำนวน 6 คน

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ *การวิจัยเอกสาร* ได้แก่ หนังสือประวัติบุคคลชั้นนำทั้งในอดีตและปัจจุบัน ข่าวจากหนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสารที่เป็นแหล่งข้อมูลที่มีบทสัมภาษณ์บุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคมไทยทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ศิลปะวัฒนธรรม รวมทั้งบทสัมภาษณ์ของบุคคลที่เป็นกรณีศึกษาในประเด็นต่างๆ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดและชนชั้นนำในสังคมไทย หนังสืออนุสรณ์งานศพของบุคคลชั้นนำในสังคมไทยและของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษาและบุคคลต่างๆ ในตระกูลของกรณีศึกษา เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานอันได้แก่ ประวัติวงศ์ตระกูล บทบาททางการเมืองของชนชั้นนำรุ่นก่อน รสนิยมและวิถีชีวิต บางส่วนของชนชั้นนำรุ่นก่อน รุ่นปัจจุบัน และชนชั้นนำที่เป็นกรณีศึกษา ฯลฯ รูปแบบทุน การสร้างทุน วิธีการผลิตซ้ำของชนชั้นนำกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่สี่เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ข้อมูลจากเอกสารเป็นข้อมูลเบื้องต้นและเป็นเพียงส่วนหนึ่งของข้อมูลที่จะใช้ในการทำความเข้าใจและวิเคราะห์ชนชั้นนำไทย การสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลและรายละเอียดเชิงลึกเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะในบางประเด็นที่มีความละเอียดอ่อนเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหาได้จากหนังสือ หรือบทสัมภาษณ์ตามนิตยสาร หนังสือพิมพ์ หรือสื่อต่างๆ ไป

กรณีศึกษาทั้งหมดคน ได้แก่

1. คุณปาน (นามสมมติ) นักพัฒนาสตรี นักเคลื่อนไหว ลูกหลานราชสกุลที่มีทุนวัฒนธรรมมาก โดยเฉพาะในด้านดนตรี การแสดง
2. คุณชายเทพ (นามสมมติ) นักธุรกิจชาย และอดีตข้าราชการ ลูกหลานราชสกุลที่มีทุนวัฒนธรรมและทุนเศรษฐกิจมาก
3. พลเอกภักดี (นามสมมติ) อดีตข้าราชการชาย ลูกหลานตระกูลที่บรรพบุรุษเคยทำงานรับใช้สถาบันกษัตริย์
4. คุณไท (นามสมมติ) นักธุรกิจชายที่มีทุนเศรษฐกิจมาก ลูกหลานตระกูลที่บรรพบุรุษเคยทำงานรับใช้สถาบันกษัตริย์
5. คุณหนึ่ง (นามสมมติ) นักธุรกิจชายที่มีทุนเศรษฐกิจมาก ครอบครัวและบรรพบุรุษมีความสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์ และเคยมีบทบาททางการเมืองอย่างมาก
6. คุณหญิงวัน (นามสมมติ) นักธุรกิจหญิง นักเขียน นักพัฒนา ลูกหลานตระกูลเจ้าสัวในเมืองไทย

การสัมภาษณ์บุคคลชั้นนำที่เป็นกรณีศึกษา ได้นำกรอบทฤษฎีมาเป็นแนวทางในการร่างแนวคำถามสัมภาษณ์ ในประเด็นต่างๆ โดยเฉพาะที่เป็นกรอบหลักในการศึกษาข้างต้น ทั้งนี้เพื่อพิจารณา

- การอบรมสั่งสอนจากครอบครัว แนวทางและวิธีในการขัดเกลาของครอบครัว
- ลักษณะการแสดงออกของนิสัย
- การปฏิบัติกับรูปแบบของฮาบิตุสที่ทำงานได้ระดับของจิตสำนึกและภาษา
- ประสบการณ์ในอดีตกับการแสดงออกซึ่งการปฏิบัติต่างๆ
- พฤติกรรมและรสนิยมของกรณีศึกษาในฐานะตัวอย่างบุคคลจากชนชั้นนำ
- การประเมินค่าพฤติกรรมและรสนิยม ที่แสดงให้เห็นถึงการชื่นชอบและหรือ ชื่นชมในพฤติกรรมและรสนิยมบางอย่างมากกว่า
- การรับรู้ การประเมินค่า และการกระทำ กับการปฏิบัติที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
- การตระหนักในชนชั้นและการผลิตซ้ำชนชั้นนำ ฯลฯ

ข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลที่จะแสดงให้เห็นสภาพสังคม วัฒนธรรม การสร้างและการผลิตซ้ำ อุดมการณ์และวัฒนธรรม ทั้งของกรณีศึกษาและครอบครัวของกรณีศึกษาในฐานะที่เป็นชนชั้น ครอบครัวสังคม จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้อามาสังเคราะห์ และวิเคราะห์การสืบทอดความเป็นชนชั้นนำ ไทยปัจจุบันผ่านกรณีศึกษาด้วยมโนทัศน์ชนชั้นนำของ ปีแอร์ บูร์ดิเอด ว่าชนชั้นนำไทยมีลักษณะอย่างไร มีทุนชนิดใดมาก ชนิดใน้อย มีกระบวนการผลิตซ้ำอย่างไรและสภาพการผลิตซ้ำชนชั้นนำ ไทยสอดคล้องกับมโนทัศน์ของบูร์ดิเอด ซึ่งเป็นมโนทัศน์ที่ถูกสร้างจากสังคมฝรั่งเศสมากน้อยเพียงไร

ในการศึกษากรณีศึกษาจึงแบ่งออกได้คร่าวๆ ดังนี้

1. สถานภาพโดยกำเนิดและภูมิหลังของครอบครัวของชนชั้นนำ โดยตัวแปรที่จะศึกษา ได้แก่ ระดับการศึกษา สถานศึกษา และอาชีพของบิดา-มารดา-ปู่-ย่า-ตา-ยาย ขนาดครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่จบการศึกษาระดับอุดมศึกษา (ที่ไม่ใช่พ่อ-แม่-พี่น้อง) ความเชื่อ อุดมการณ์ ประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติของครอบครัว
2. กระบวนการในการก้าวเข้าสู่สถานะของการเป็นชนชั้นนำ การรักษาสถานภาพของการเป็นชนชั้นนำ โดยตัวแปรที่จะศึกษาได้แก่
 - ระดับการศึกษา สถานศึกษา การเลือกสถานศึกษา และอาชีพตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ของชนชั้นนำที่เป็นกรณีศึกษา
 - รวมถึงระดับการศึกษา สถานศึกษา และการเลือกสถานศึกษาของบุคคลในครอบครัว ซึ่งคือ พี่น้องของชนชั้นนำ เพื่อศึกษาการสร้างและผลิตซ้ำ วัฒนธรรมของครอบครัวหรือของชนชั้น
 - ภูมิหลังของกลุ่มคน เช่น ระดับการศึกษา สถานศึกษา อาชีพ ฯลฯ
 - ระดับการศึกษา และการเลือกสถานศึกษาให้กับบุตรของชนชั้นนำ ในฐานะเป็นผู้สืบทอดการครอบงำของชนชั้นต่อไป
3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต รูปแบบการดำเนินชีวิต (life-style) และรสนิยม (taste) ในด้านต่างๆ ของชนชั้นนำ โดยตัวแปรที่จะศึกษา เช่น ย่านที่พักอาศัย(และของครอบครัว) รูปแบบและสถานที่ซื้อเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การใช้ภาษา มารยาทในการรับประทานอาหาร การเป็นเจ้าของสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น การเป็นเจ้าของรถยนต์ที่พกตากอากาศ การใช้เวลาว่าง เช่น หนังสือและประเภทหนังสือที่อ่าน – เขียน ประเภทหนังสือพิมพ์และนิตยสารที่อ่านรายวันและรายสัปดาห์ การท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยว การเล่นและสถานที่เล่นกีฬา การเลือกดูประเภทการแสดง (concert) เครื่องดื่มและประเภทของเครื่องดื่ม รูปแบบการบริโภคและการเป็นเจ้าของศิลปะ การเข้าร่วมหรือเป็นสมาชิกในกลุ่มหรือสมาคมต่างๆ รวมถึงความเชื่อเรื่องบุญกรรม

4. ความโดดเด่นของชนชั้นผู้นำที่เป็นกรณีศึกษาในฐานะผู้สร้างและผลิตซ้ำ (producer and reproducer) อุดมการณ์และวัฒนธรรมที่ครอบงำสังคม กับการยอมรับจากสังคม โดยตัวแปรที่จะศึกษาได้แก่ อาชีพ ตำแหน่งและระยะเวลาในการตำแหน่งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับชาติ คุณงามความดีที่ได้รับการยอมรับและยกย่องจากสังคม สถานภาพทางสังคม รวมถึงตัวแปรที่แสดงออกด้วยทุน วัฒนธรรม เช่น ปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ การได้รับรางวัลจากสถาบันต่างๆ
5. เปรียบเทียบชนชั้นผู้นำที่เป็นกรณีศึกษา ในการเป็น และหรือ ดำรงสถานภาพการเป็นชนชั้นผู้นำหรือการผลิตซ้ำการเป็นชนชั้นครอบงำ
6. การแสดงออกของนิสัย การปฏิบัติ พฤติกรรม การประเมินค่า รสนิยม แบบแผนการใช้ชีวิต ของชนชั้นผู้นำที่เป็นกรณีศึกษากับครอบครัว ในฐานะเป็นฐานของการสร้าง ยุทธศาสตร์การผลิตซ้ำ และกับชนชั้นนำด้วยกันที่เป็นกรณีศึกษาทั้งหมด เพื่อพิจารณาถึงการตระหนักในชนชั้น การสร้างและดำรงการครอบงำของชนชั้นในสังคม
7. ทุนชนิดและประเภทต่างๆ กับการมีตำแหน่งในสนาม (field)
8. ความสัมพันธ์ระหว่างทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนสัญลักษณ์ของชนชั้นผู้นำที่เป็นกรณีศึกษาว่ามีความสัมพันธ์กันในลักษณะใดบ้าง

กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาคครั้งนี้เป็นการศึกษาชนชั้นนำไทยภายใต้แนวคิดของปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) มโนทัศน์หลักสำหรับการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกได้เป็นสี่กลุ่ม กลุ่มแรก คือ ฮาบิตุส (*habitus*) และการปฏิบัติ (*practice*) กลุ่มที่สอง คือ ทุน (*capital*) พื้นที่ทางสังคม (*social space*) และสนาม (*field*) กลุ่มที่สาม คือ ชนชั้น (*class*) ชนชั้นนำ (*elite*) และรสนิยม (*taste*) และกลุ่มสุดท้าย คือ การผลิตซ้ำ (*reproduction*) และการครอบงำ (*domination*)

นิยามศัพท์

สำหรับบูร์ดิเยอ ชนชั้นคือกลุ่มบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งที่เหมือนกัน ภายใต้การยอมรับเงื่อนไขเดียวกัน มีแบบแผน แนวทางการแสดงออก ทักษะคติในแบบเดียวกัน ความเป็นชนชั้นที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในสังคมตามที่เป็นจริงจึงพิจารณาได้จากอาชีพ รายได้ การศึกษา สัดส่วนของเพศในสังคม การกระจายตัวของคนที่มืเงื่อนไขคล้ายๆ กัน และตำแหน่งในโครงสร้างความสัมพันธ์การผลิต เมื่อพิจารณาเงื่อนไขเหล่านี้รวมเข้ากับการพิจารณาชนชั้นว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีแบบแผนการแสดงออก แนวกริยา ทักษะคติ ผลประโยชน์เดียวกันหรือคล้ายกัน จะทำให้การอธิบายชนชั้นมีการเคลื่อนไหว และเห็นการมีปฏิสัมพันธ์กับชนชั้นอื่น (Bourdieu and Wacquant, 1992: 231, 1989: 102)

บูร์ดิเยอได้กล่าวว่า **ชนชั้นนำ** คือ กลุ่มบุคคลที่ต้องมีการศึกษาระดับสูงจากสถานศึกษาที่ดี มีความมั่งคั่ง และมีชื่อและหรือมีตำแหน่งต่อท้าย โดยชื่อหรือตำแหน่งนั้นสามารถอ้างไปได้ถึงการเป็นตระกูลที่มีชื่อเสียง บรรดาศักดิ์ในสังคม (Bourdieu, 1998b: 315) ทั้งนี้ชนชั้นนำจะมีแนวกริยา (disposition) ทักษะคติ อุดมการณ์ แตกต่างกันไปตามแต่ทุนที่แต่ละคนหรือชนชั้นมี อย่างไรก็ตาม ในแต่ละสังคมจะมีการสร้างและยอมรับในชนิด ประเภท และปริมาณของทุนแตกต่างกันไป กลุ่มบุคคลที่มีแนวกริยาและครอบครองทุนในแบบและปริมาณที่สังคมได้ร่วมกันสร้างและยอมรับในคุณค่า และความแตกต่างอย่างเด่นชัด คือ กลุ่มบุคคลที่เรียกได้ว่าเป็นชนชั้นนำ

จากการนิยามชนชั้นและชนชั้นนำของบูร์ดิเยอจึงสรุปได้ว่า **ชนชั้นนำ** คือ กลุ่มบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากสังคมโดยทั่วไปว่ามีความโดดเด่น เนื่องจากมีทุนคือ มีค่านำหน้าหรือนามสกุลที่แสดงถึงการเป็นตระกูลที่มีชื่อเสียงหรือการมีบรรดาศักดิ์ ได้รับการศึกษาจากสถานศึกษาที่ดีมีชื่อเสียง และแนวกริยาที่เหมาะสมกับการมีตำแหน่งในสนามและในพื้นที่ทางสังคม

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้จะนำเอาทฤษฎีทางทฤษฎีของปีแอร์ บูร์ดิเยอมาเป็นแกนหลักในการศึกษา และอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม โดยเฉพาะมโนทัศน์ *ฮาบิตัส* (habitus) ทุน (capital) การผลิตซ้ำ (reproduction) และชนชั้น (class) โดยมุ่งศึกษาความสามารถในการอธิบายของมโนทัศน์กับปรากฏการณ์ทางสังคมไทย ซึ่งคือกลุ่มชนชั้นนำในสังคมไทย ในฐานะที่เป็นตัวแสดงที่ทำหน้าที่ในการผลิตซ้ำชนชั้น เพราะถึงแม้ว่าจะได้ชื่อว่าเป็นชนชั้นนำ หรือชนชั้นผู้ดี แต่ก็ได้รับการยอมรับจากผู้คนในสังคมในฐานะบุคคลที่ครอบงำ ผลิตซ้ำอุดมการณ์ และวัฒนธรรมของสังคม แต่การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจการผลิตซ้ำชนชั้นนำไทยปัจจุบัน จำเป็นต้องย้อนกลับไปศึกษาและพิจารณาชนชั้นนำไทยในอดีตว่ามีกี่กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีวิธีการในการสร้างและผลิตซ้ำชนชั้นนำอย่างไร ด้วยกระบวนการใด ผ่านสถาบันใด และด้วยทุนชนิดใด ดังนั้นการศึกษากลุ่มชนชั้นนำในอดีต จึงย้อนไปกลับเริ่มตั้งแต่ช่วงรัชกาลที่สี่ เนื่องจากในช่วงเวลานี้เริ่มมีความเด่นชัดในพัฒนาการของกลุ่มชนชั้นนำ ที่จะพัฒนากลายมาเป็นชนชั้นนำในปัจจุบัน ประกอบกับในการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา การมีข้าวของเครื่องใช้แบบตะวันตก การมีเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เริ่มมีพัฒนาการและจะมีความชัดเจนมากขึ้นในช่วงรัชกาลที่ห้า อันจะกลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่จะบ่งบอกความเป็นชนชั้นนำได้เป็นอย่างดี และเมื่อได้ภาพของพัฒนาการชนชั้นนำไทย การพิจารณาทางด้านการศึกษาโดยเฉพาะการได้รับทุนเพื่อไปศึกษาต่อต่างประเทศซึ่งจะช่วยยกสถานะของผู้ได้รับทุน และการเข้าศึกษาอบรมที่วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรซึ่งเป็นสถานศึกษาชั้นสูงสุดของประเทศ ก็จะถูกนำมาร่วมพิจารณาด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้

จะทำให้เห็นภาพของการสร้างและการสืบทอดความเป็นชนชั้นนำได้คร่าวๆ จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปและอภิปรายกับมโนทัศน์ของ ปีแอร์ บูร์ดิเยอ

ประโยชน์ในการศึกษา

ด้วยมโนทัศน์ที่บูร์ดิเยอนำเสนอ ร่วมกับการพิสูจน์ข้อเสนอด้วยปรากฏการณ์เชิงประจักษ์ในสังคมไทย คาดว่าผลที่ได้จะทำให้สามารถอธิบายการเป็น และกระบวนการผลิตซ้ำ ‘ชนชั้นนำ’ ของไทยได้ชัดเจน รวมทั้งสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมทั้งในทางทฤษฎีและปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้นได้อย่างมีเหตุมีผลและเป็นรูปธรรม ด้วยความเข้าใจอย่างแท้จริงในความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ทางสังคมในฐานะที่เป็นประวัติศาสตร์ และในฐานะที่เป็นสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลกับปัจเจกบุคคลอย่างเห็นได้ชัดเจน กับปัจเจกบุคคลในฐานะตัวแสดงที่มีการแสดงออก